

Farooq Sulehria: Tre resonemang om det politiska islam i Mellanöstern

[Ur [International Viewpoint](#), nr 44, 1 april 2011. Farooq Sulehria är en framstående radikal pakistansk journalist och ledande medlem i Pakistans Arbetarparti (LPP – Labour Party Pakistan). Översättning från engelska, Göran Källqvist.]

Det fenomenala uppsvinget för det politiska islam, också kallat islamsk fundamentalism, eller *integrisme* på franska, har lett till många resonemang. Men när det handlar om ”islamismens” politiska ekonomi och konsekvenserna om islamister lyckas ta över statsmakten (Saudiarabien, Iran, Sudan, Afghanistan) visar sig dessa resonemang ofta bristfälliga. Under diskussionerna har man, med rätta, antingen betonat samarbetet mellan imperialismen och fundamentalismen, eller pekat ut den arabiska nationalismens/vänsterns misslyckande.

I en dialog med den libanesiske teoretikern Gilbert Achcar kallar Chomsky till exempel det politiska islam ”i huvudsak en reaktion på oroande krafter i världen”. Vad gäller ”den främsta källan till oro i dagens värld” understryker Achcar och Chomsky ”USA-regeringens uppträdande”.¹ Många inom vänstern betonar samma punkt.

Men detta sätt att resonera – som är populärt i vänsterkretsar – förklarar inte fundamentalisternas oförmåga att övertrumfa de progressiva krafterna på 1950- och 1960-talen, trots att ”oroande krafter” var aktiva i Mellanöstern även då. Men det viktigaste är att det antyder att al-Qaida kommer att lägga ner vapnen så fort dessa ”oroande krafter” slutar sprida oro. Islamisterna kommer dock att driva sin jihadistiska agenda ända till Domens dag, oavsett om det finns några krafter som sprider oro eller ej.

Under senare år har högern oftast använt Huntingtons tes om ”en sammandrabbning mellan civilisationer” angående Mellanösterns politiska islam. Men långt innan Huntington hävdade Bernard Lewis 1964, att den arabiska fiendligheten mot Washington inte berodde på USA:s förbindelser med sionismen. Han tyckte att Sovjetunionen undkom denna fiendlighet trots sitt stöd till bildandet av Israel. Lewis trodde att en bättre förklaring var ”att inte betrakta det nuvarande missnöjet i Mellanöstern som en konflikt mellan stater eller nationer, utan som en sammandrabbning mellan civilisationer. Den 'Stora debatten', som Gibbon kallade det, mellan kristendomen och islam har pågått i en eller annan form sedan medeltiden.”²

I en artikel till *Foreign Policy* utvidgade Samuel P Huntington begreppet ”civilisationernas sammandrabbning”, samtidigt som bin Ladins spektakulära uppkomst har stärkt hans tes. Enligt Yaqub ”ligger problemet med tesen om 'en sammandrabbning mellan civilisationer'... i dess lättvindiga avvisande av just de konkreta anledningarna till missnöje. För det kalla krigets arabiska nationalister (och den senare tidens islamister) var motståndet mot sionismen och västimperialismen ett verkligt skäl till USA-fiendliga känslor, inte bara en täckmantel för en djupare motvilja.”³

Halliday tillskriver det politiska islams uppsving till ”staternas karaktär”. Han anser att det politiska islam i länder som Iran, Algeriet, Egypten, Turkiet ”har antagit formen av ett uppror mot staten” och att ”en starkt moderniserande stat har utmanats av sociala och politiska motståndsrörelser”. Men al-Qaida ”har uppstått och vidmakthållits i länder med mycket svaga stater”. Han tar Afghanistan och den större norra delen av Jemen som två exempel på detta. ”I dessa fall var det inte ett uppror mot en moderniserande stat utan snarare den historiska avsaknaden av en stat.”⁴

1 N Chomsky och G Achcar, *Perilous Power*, London: Paradigm 2007, s 27.

2 S Yaqub, *Containing Arab Nationalism*, University of North Carolina Press 2004, s 9.

3 *Ibid*, s 9-10.

4 F Halliday, *Two Hours That Shook the World*, London: Saqi 2004, s 41.

På senare tid har Pakistan blivit en tillflyktsort för al-Qaida, och där går det inte att åberopa en ”historisk avsaknad av en stat”. Under kommunisterna upprättades också en stark stat i nästan hela Afghanistan, trots USA:s intervention. Både i fallet Afghanistan och Jemen ser vi hur en vänsterregerings fall sammanfaller med ett uppsving för fundamentalisterna och en aggressiv utländsk intervention. Och undfallenhet för fundamentalisterna. Frånvaron av en stat kan inte heller ensam förklara hela problemet om vi inte analyserar de alternativa samhällen som fundamentalisterna byggt upp, samhällen som tillhandahåller samhällstjänster som borde vara statens ansvar.

Barber pekar på ett globalt förhållande där det alltmer kommer att upprättas ”en McVärld som knyts samman av kommunikationer, information, underhållning och handel”. Och där den enda formen för motstånd hittills har varit jihadisternas stränga, förmoderna livsuppfattning, som har fått ett allt större inflytande bland muslimer i hela världen.⁵

Barber kanske låter modern, men den imperialistiska globaliseringens krafter har gjort intrång i Mellanöstern under mer än ett sekel. Barbers tes förklarar inte varför den religiösa högern har uppstått först under de senaste tre decennierna, inte bara i Mellanöstern utan också i globaliseringens hjärta, USA, där den kristna högern har uppstått med en smäll.

Men för att undvika en diskussion där bokens hjälte inte föds förrän i mitten av boken, låt oss först definiera begreppet politisk islam.

Att förstå det politiska islam

Definitionsmässigt ”innebär fundamentalism en återgång till islamska rötter, vilket i vissa fall innebär ett ifrågasättande av århundraden av lärda tolkningar av dessa källor”.⁶

Achcar föredrar begreppet ”fundamentalism” och säger att ”termen 'fundamentalism' i allmänhet inte bara pekar på den bokstavliga tolkningen av religiösa skrifter utan också en strävan att tvinga denna tolkning på samhället och regeringen, och att alla ska lyda dessa föreskrifter... det är ett internationellt fenomen som inte bara förknippas med islam. Det finns judisk fundamentalism, hinduisk fundamentalism, katolsk, protestantisk, etc.”⁷ Halliday tror att ”fundamentalistisk” delvis går att förstå genom att titta på dess motsats, det vill säga ”modernistisk”.⁸

Med hjälp av dessa två definitioner går det att förstå de tre ledmotiv som utvecklas nedan. Fallet Saudiarabien, den moderna världens första fundamentalistiska land, personifierar alla dessa ledmotiv.

1. Imperialismen är fundamentalismens moder

”Den 5 januari bad president Eisenhower kongressen att ge honom tillstånd att utlova ett ökat militärt och ekonomiskt stöd, till och med direkt amerikanskt skydd, till varenda stat vid Persiska viken som var beredd att erkänna det kommunistiska hotet. Två månader senare antog kongressen en resolution som är allmänt känd som Eisenhowerdoktrinen. Doktrinen riktade sig i själva verket lika mycket mot den arabiska nationalismen.”⁹ För att rädda Mellanöstern från kommunismen vände sig Washington till det politiska islam.

För att hindra varje rörelse i denna riktning undersökte Washington möjligheterna att backa upp kung Saud som motvikt till Nasser. Kungen var ett logiskt val med tanke på hans antikommunism.

5 Benjamin Barber, ”Jihad vs McDonald”, i F J Lechner och J Boli (red), *The Globalization Reader*, Oxford och Malden: Blackwell 2000, s 21-26.

6 J Ciment, *Algeria, The Fundamentalist Challenge*, New York: Facts on File 1997, s 62.

7 Chomsky och Achcar, *op cit*, s 34.

8 Halliday, *Two Hours...*, s 53.

9 Yaqub, *op cit*, s 1-2.

Saud gjorde dem till viljes. Han besökte Irak. Båda monarkierna kom överens om att glömma sin tidigare fiendskap för att gå mot Nasser.¹⁰ När Saud besökte USA i januari 1957 bröt Eisenhower de normala rutinerna och åkte till flygplatsen för att ta emot honom. Vid hemkomsten förlängde Saud det arrendefria hyreskontraktet på Dharaan-basen ytterligare fem år.¹¹ USA:s uppvaktning av det politiska islam mot bolsjevismen låg i linje med den tidigare brittiska kolonialismen.

Det var en rysk jude, Josef Rosenthal, som började bygga kommunismen i Egypten. Men hans ansträngningar fick hjälp från den brittiska generalstabens underrättelseavdelning, som i augusti 1919 lyckades få stormuftin shejk Muhammed Bakhit att utlysa en fatwa mot bolsjevismen. Resultatet blev raka motsatsen till det förväntade. En del tidningar, som *Ahali*, språkrör för fabianen Salama Moussa, och den nationalistiska *Wadi-en-Nil* angrep fatwan och försvarade bolsjevikerna.¹²

På samma sätt åkallades religionen i Irak för att bromsa kommunismens framgångar under de oroliga åren efter Al-Wathbah-upproret 1948 och intifadan 1952, då det irakiska kommunistpartiet framträdde som massparti. Betecknande nog kom initiativet från företrädare för de brittiska makt-havarna. ”Kommunismen”, skrev en underrättelseofficer i ett brev till den irakiska hemliga polisen den 20 april 1949, ”kommer aldrig att kunna raderas ut helt och hållet enbart med det vi kan kalla 'polisiära metoder'.” Bland de ”korrigerande” metoder som Ray rekommenderade fanns det han kallade ”den religiösa metoden”.

Uppenbarligen som ett stöd till detta tog den engelska ambassadören i Irak, sir John Troutbeck, den 6 oktober 1953 direktkontakt med den främste mujtahiden, Kashif aal-Hata. Ambassadören försökte intala shejken att ”kampen mot kommunismen är beroende av ett uppvaknande av ulama* och de andliga ledarna.”¹³

Eisenhowerdoktrinen prövades första gången i Jordanien, där nationalister krossades brutalt av shah Hussain, och med muslimska brödrskapet på monarkins sida. Ända sedan dess har de medborgerliga rättigheterna varit inskränkta i Jordanien. Men på den tiden applåderade Eisenhower Hussains ”modiga kamp för att kasta ut de subversiva elementen från sitt land och sin regering.”¹⁴

Tidigare, 1951, hade parlamentet i Iran röstat för att nationalisera det engelska-iranska oljebolaget. Kort därefter valdes Mohammad Mossadegh, huvudsaklig upphovsman till nationaliseringen, till premiärminister. Eisenhoweradministrationen var misstänksam mot Mossadeghs band till Moskva. Därför störtades han i en kupp som iscensattes av CIA.¹⁵

Som vanligt tog ayatolla Kashani ställning för kuppmaakarna. För sina tjänster skickade CIA:s hemliga agent i Iran 10.000 dollar till ayatollan.¹⁶

Dessa historiska fakta kan åtminstone delvis hjälpa till att förklara hur imperialismen gav upphov till Hamas, Hizbollah, Mehdimilisen, al-Qaida och de iranska ayatollorna. Exempelvis påpekar Edward Said: ”Det enda palestinska universitetet som inte upprättats med palestinska medel är Gazas islamska (Hamas-) universitet, som byggdes upp av Israel för att undergräva PLO under intifadan.”¹⁷

Yassir Arafat försäkrade en gång: ”Hamas är Israels skapelse, som på premiärminister [Yitzhak] Shamirs tid gav dem pengar och mer än 700 institutioner, bland dem skolor, universitet och

10 Al-Rasheed Madawi, *A History of Saudi Arabia*, Cambridge University Press 2002, s 116.

11 F Halliday, *Arabia Without Sultans*, London: Saqi 2002, s 54.

12 H Batatu, *The Old Social Classes and the Revolutionary Movements of Iraq*, London: Saqi 2004, s 374-377.

* Mujtahid och ulama är islamska lärda och uttolkare av islamsk rätt – öa.

13 *Ibid*, s 694.

14 Yaqub, *op cit*, s 135.

15 *Ibid*, s 29-30.

16 S Kinzer, *All The Shah's Men*, New Jersey: Wiley, 2003, s 157-178.

17 E Said, *Covering Islam*, New York: Vintage, 1997, s xxxix.

moskéer.”¹⁸

Hizbollahs uppkomst tillskrivs ofta Iran. Ett lika viktigt faktum är att Israel, enligt Achcar, ”mycket medvetet avväpnade alla de grupper som grundade sig på en sekulär ideologi och hade medlemmar från flera religioner – kommunistiska eller nationalistiska eller andra. Och de avväpnade inte de religiösa grupperna, varken shiitiska eller drusiska, för att inte tala om sina kristna allierade.”¹⁹

Fallet al-Qaida är alltför välkänt för att förtjäna utrymme här. Al-Qaida var en symbios mellan amerikanska, saudiska och pakistanska spionbyråer och beväpnades, utbildades och finansierades för att gå mot Röda armén i Afghanistan på 1980-talet.

2. Överstar och kommunister

På 1950-talet hade Mellanöstern skakats av arabisk nationalism och kommunism. Med hjälp av kommunisterna hade nationalisterna smakat sin första seger i Egypten. 23 juni 1952 tog Fria officerarna kontrollen över regeringen efter en nästan oblodig kupp. Monarkin avskaffades. De lovade att utrota korruptionen, tvinga briterarna att lämna Egypten och återställa nationens värdighet. Den officiella ledaren var Muhammad Naguib men den verkliga makten låg hos överste Gamal Nasser. Trumanadministrationen var entusiastisk över förändringen, och trodde att den nya regeringen inte skulle piska upp antibrittiska stämningar i regionen. I slutet av 1954 trädde Nasser fram som offentlig ledare, och hans panarabiska filosofi (antisionism, anti-imperialism, social rättvisa och neutralitet) tog slutgiltig form 1956.²⁰ Han genomförde jordreformer, byggde enhet med Syrien 1958 och gav till en början stöd till den irakiska revolutionen 1958,²¹ där inkomsterna från oljan 1941-1958 hade ökat den irakiska statens finansiella makt betydligt. Som ett resultat av det blev staten till stor del ekonomiskt självständig från samhället, och ökade dess möjligheter till despotism. På liknande sätt gjorde oljeinkomsterna staten farligt beroende av oljebolagen.²²

På 1940-talet blev kommunismen en faktor i Iraks liv. På 1950-talet muttrade till och med det högerinriktade Självständighetspartiet på marxistiskt vis.²³

Den 14 juli 1958 grep de Fria officerarna, under ledning av Qasim, makten och utropade Irak till republik. Kort efter revolutionen utbröt fraktionsstrider och ett propagandakrig mot Kairo. Nasseriter under ledning av Abdul Salam Aref försökte göra en kupp. Med hjälp av kommunisterna slog Qasimvänliga trupper ner kuppen. I oktober försökte baathister mörda Qasim.²⁴ Trots det genomförde Qasim, som nu var beroende av kommunisterna, en del samhällsekonomiska reformer.

Jordreformer genomfördes 1959-1961 och begränsade ägandet av jord (56% av marken ägdes av 3.000 godsherrar). Beskattningen av rika ökades (från 40 till 60%) på inkomster över 20.000 dinarer. Det infördes arvsskatt och hyreskontroll. Arbetstiden reglerades. Ett byggnadsprojekt på 10.000 hus inleddes i Bagdad (senare döpt till Saddam City). 1963 grep Aref och baathisterna makten efter en kupp. Qasim avrättades. I samarbete med CIA förtalade och mördade baathisterna många kommunister.²⁵

Baathpartiet kastades ut av Salam men de återtog makten efter en kupp 1968. Vid den tiden hade Baath i Syrien redan förskansat sig vid makten. I Syrien stred Baathfraktioner med varandra tills dess Assad tog kontrollen i november 1970 och fick Baathpartiets grundare Michel Aflaq att fly från

18 L Napoleoni, *Modern Jihad*, London: Pluto, 2003, s 70.

19 Chomsky och Achcar, *op cit*, s 29.

20 Yaqub, *op cit*, s 26-34.

21 T Ali, *Clash of Fundamentalisms*, London: Verso, 2002, s 95-107. [På svenska: *Fundamentalisternas kamp*, Stockholm : Ordfront, 2003.]

22 Batau, *op cit*, s 34.

23 *Ibid*, s 465-466.

24 T Ali, *Bush in Babylon*, London: Verso, 2004, s 71-80. [På svenska: *Bush i Babylon*, Stockholm: Ordfront, 2005.]

25 *Ibid*, s 82-88.

landet.²⁶ Baathpartiet hade grundats 1943 som ett sekulärt nationalistiskt parti av Michel Aflaq och Salah Bitar, båda syrier.²⁷

När de kommit till makten förtryckte det irakiska Baathpartiet kommunister, shiiter, kurder och all tänkbar opposition. 1990 ockuperade det baathistiska Irak grannlandet Kuwait, vilket ledde till FN-sanktioner som lamslog den irakiska ekonomin. I själva verket hade redan kriget mot Iran på 1980-talet knäckt Iraks ekonomi.²⁸

Baathpartiets styre visade sig bli en mardröm för araberna i Irak. Under perioden efter Saddam, då det hölls val, vann shia-fundamentalister valen med lätthet, eftersom Saddam hade utrotat all sekulär opposition. Moskéerna var de enda centrum som fanns tillgängliga för underjordisk verksamhet. Baath visade sig oförmögna att ena Irak och Syrien. Alltså blev den arabiska nationalismen knappast trovärdig.²⁹

Fallet Irak skiljer sig inte från Egypten eller något annat arabiskt land där nationalisterna grep makten. I februari 1958 tillkännagav Syrien och Egypten en federation. Jemen och Libanon visade också intresse för att ansluta sig. Men federationen tog plötsligt slut³⁰ och krossade nationalisternas drömmar om arabisk enhet. Vad gäller jordreformerna tillkännagavs en del åtgärder 1952. Ägandet begränsades till 300 feddan*. Tio år senare hade bara 2 miljoner bönder dragit nytta av det, eftersom bara 10% av den exproprierade marken kunde delas ut. Vad gäller arbetarna hade förtrycket av strejkerna 1952 stakat ut kursen. Långt innan Syed Qutab hängdes två fackföreningsledare 1952 för att ha organiserat strejker.³¹

Men det var den självmordsaktiga inblandningen i Jemen, mot Saudiarabien, som till stor del bidrog till Egyptens nederlag under 1967 års blixtkrig mot Israel och utdelade ett slutgiltigt slag mot den nasseritiska politiken.

Efter Nassers död kom Anwar Sadat till makten, och efter mordet på honom efterträddes han i sin tur av Hosni Mubarak. Även om Nasserperiodens reformer slogs tillbaka så återstår det fortfarande att återställa de demokratiska rättigheter som Nasser avskaffade.

Det Batau konstaterade angående irakiska nationalister gäller för nationalister i hela Mellanöstern:

Genom att undanhålla folket deras konstitutionella rättigheter att organisera sig i partier och fackföreningar tog de beslutsamheten ur den nationella rörelsen. Man kan inte tampas med världens mäktigaste imperium genom att ignorera massornas makt.³²

3. Jihad med hjälp av petrodollar

Enligt Napoleoni ”kan de islamistiska organisationerna, varav många har band till väpnade grupper, utnyttja en penningpott på mellan fem och sex miljarder dollar. Bara den saudiska regeringen donerar 10 miljarder dollar årligen via ministeriet för religiös verksamhet.”³³

Den saudiska finansieringen sträcker sig långt utöver Mellanöstern. Exempelvis driver en stor mottagare av generösa saudiska medel i Pakistan, Lashkar-e-Toiba (LeT), ”ett enormt nätverk av samhällstjänster, inklusive 20 islamska institutioner, 140 högstadieskolor, åtta islamska universitet och en sjukvårdsanläggning för mer än 300.000 dollar som innefattar mobila kliniker, ambulanser

26 *Ibid*, s 109-110.

27 Ali, *Clash of...*, s 111.

28 Ali, *Bush in...*, s 103-143.

29 *Ibid*, s 112.

30 Ali, *Clash of...*, 106-112.

* 1 feddan = 4.200 m² – öa.

31 *Ibid*, s 96.

32 Batau, *op cit*, s 461.

33 Napoleoni, *op cit*, s 123.

och en blodbank.”³⁴ LeT:s högkvarter, som byggdes till en kostnad av 50 miljoner rupier, inhyser ”en klädfabrik, ett järngjuteri, en snickerifabrik, en swimmingpool och tre bostadsområden.”³⁵ Vem har betalat räkningen? LeT:s chef säger en ”saudisk handelsman, Ahmed, bidrog med 10 miljoner” medan ”en annan saudisk shejk donerade flera miljoner för att bygga Dawaskolan” i LeT:s högkvarter.³⁶

Hiro berättar om den saudiska regimen: ”Dess enorma ekonomiska stöd till gerillan i Afghanistan som kämpar mot den marxistiska regimen i Kabul är allmänt känt. Det är inte lika känt att de ger ekonomiska bidrag till högergrupper i Bangladesh, Malaysia, Indonesien och Maldiverna. Under många år finansierade de eritreanska upprorsmakare mot den marxistiska regimen i Etiopien. Och i det icke arabiska Afrika gick saudiska pengar till Kamerun, Tchad, Gabon, Mali, Niger, Nigeria och Uganda. I Centralamerika gav de stöd till den vänsterfientliga kontrasgerillan i Nicaragua.”³⁷

Saudierna är inte de enda som stöder islamistiska grupper. Irans stöd till Hizbollah har rapporterats i media. Det oljerika kungadömet Kuwait bidrog enbart 1990 med 60 miljoner dollar till Hamas' kassa, vid en tidpunkt då man daltade med Hamas för att de skulle gå mot PLO.³⁸ Hamas har dragit nytta både av Saudiarabiens och Irans generositet. Enligt Napoleoni ”beräknas Hamas' budget på de ockuperade områdena till 70 miljoner dollar, av vilka cirka 85% kommer från utlandet, och resten samlas ihop bland palestinier på de ockuperade områdena. Även om de fortfarande får omkring 20-30 miljoner dollar årligen från Iran och diverse tillfälliga donationer från Saudiarabien (i april 2002 skaffade en välgörare i Saudiarabien fram 150 miljoner dollar till de belägrade palestinierna på de ockuperade områdena), så samlas mer och mer pengar ihop bland landsflyktiga palestinier, privata donatorer i Saudiarabien och andra oljerika Gulfstater. Efter att ha blivit frisläppt av israelerna gav sig Hamas' andlige ledare, shejk Ahmed Yassin, 1998 ut på en fyra månader lång turné till de arabiska huvudstäderna. Han välkomnades som en hjälte och samlade ihop donationer på mer än 300 miljoner dollar.”³⁹

Petrodollar omvandlas också till jobb för miljontals arbetare från hela den muslimska världen. Ta till exempel fallet Pakistan, där ”de pengar som skickades hem av emigranter till Gulfstaterna enbart år 1983 uppgick till 36 miljoner dollar, att jämföra med de 375 miljoner dollar som Pakistan fick i utländsk hjälp.”⁴⁰

Egypten är ett annat muslimskt land som är beroende av penningförsändelser från länderna vid Persiska viken. Vid en tidpunkt arbetade 3 miljoner egyptiska arbetare i Gulfstaterna och skickade hem omkring 4 miljarder dollar.⁴¹

Under denna process blev miljontals människor ”under sina kortvariga kontraktsanställningar i Saudiarabien utsatta för konservativa islamska uppfattningar.”⁴² Även om dessa jobb erbjuder regimerna som hotas av snabbt växande befolkningar en tillfällig hjälp, så är det en villkorlig hjälp. Länderna som exporterar arbetskraft till Persiska viken måste öppna sina dörrar för wahabismen, som anländer förklädd till moskéer, islamska universitet, blodbanker och välgörenhetsinrättningar såväl som investeringsföretag och banker. I länder som Sudan och Egypten har ”islamska banker” som har sitt ursprung vid Persiska viken i stor utsträckning bidragit till det politiska islams uppkomst.

Faisals Islamska bank i Egypten, som grundades 1977, är ett typiskt exempel. Dess verkställande

34 A Mir, *Fluttering Flag of Jihad*, Lahore: Mashal, 2008, s 147.

35 *Ibid*, s 147.

36 *Ibid*, s 148.

37 D Hiro, *War Without End*, London: Routledge, 2002, s 147.

38 G Kepel, *Jihad*, London/New York: I B Tauris, 2002, s 157.

39 Napoleoni, *op cit*, s 71.

40 Kepel, *op cit*, s 71.

41 Hiro, *op cit*, s 85.

42 *Ibid*, s 87.

direktör var en saudisk prins. Kepel skriver: ”I Egypten uppmuntrades dessa institutioner till en början av makthavarna, som i dem såg en möjlighet att få stöd från den fromma medelklassen. De resonerade att om denna klass satte in sina pengar i islamiska banker och gjorde stora vinster, så skulle den sannolikt inte ansluta sig till den radikala opposition som leddes av islamister. Istället skulle medlemmar ur medelklassen integreras ekonomiskt och finna det i sitt intresse att bevara ett politiska system som tillät dem att bli rika.”

Men 1988 satte den egyptiska staten stopp för denna process ”av rädsla för att det skulle tillåta den islamistiska rörelsen att bygga upp en skattkista och göra det muslimska brödraskapet ekonomiskt oberoende. Följaktligen inleddes en kampanj mot bankerna i pressen, av samma tidningar som tidigare hade publicerat sida efter sida av annonser å deras vägnar liksom intervjuer med verkställande direktörer och fatwor som var gynnsamma för dem.”⁴³ 1993 erbjöd sauderna pengar till Mubaraks regering på villkor att den skulle uppmuntra islamiseringen av det egyptiska samhället. En saudisk organisation, al-Rayan, betalade kvinnliga egyptiska studenter 15 egyptiska pund (omkring 5 dollar) i månaden som fickpengar för att de skulle bära slöja.⁴⁴

1980-85 ökade de islamiska investeringarna i hela den muslimska världen på ett spektakulärt sätt och ledde till skapandet av hundratals islamiska investeringsföretag som erbjöd en årlig avkastning på omkring 25%.⁴⁵

Napoleoni pekar ut två andra banker: ”al-Barakaat är ett Somaliabaserat internationellt finansiellt konglomerat med förgreningar i 40 länder, inklusive USA. Varje år fram till september 2001, när dess tillgångar frystes av de amerikanska myndigheterna, överfördes åtminstone 500 miljoner dollar i internationella vinster till det centrala växlingskontoret i Förenade Arabemiraten. Av dessa intäkter erhöll bin Ladins nätverk räntefria 5%, vilket motsvarade omkring 25 miljoner dollar. Al-Taqwa är en bank med starka band till islamistiska grupper. Den upprättades 1987 i Nassau med 50 miljoner dollar i kapital, varav två tredjedelar kom från islamistiska fundamentalistiska organisationer. En av de viktigaste aktieägarna var det muslimska brödraskapet al-Islah i Kuwait. Bland annat har den finansierat de islamistiska kandidaternas politiska kampanjer i kommunalvalen i Egypten. Banken är verksam i mer än 30 länder.”⁴⁶

Fallet Saudiarabien

I januari 1902 inte bara kämpade Abdul Aziz ibn Saud till sig Riyadh från den rivaliserande klanen Rashid, utan han återupprättade också den saudiska dynastin för tredje gången.⁴⁷

Även om de kamelridande Saud har blivit en familj av jetsettare, så har inte deras engagemang i wahabismen, en religiös kult som tillskrivs en predikant från 1700-talet, Muhammad ibn Abdul Wahab, upphört. Ibn Wahab var en religiös fanatiker från oasstaden Uyyayna som var chockerad över att se Arabien sjunka ner i korrupktion. Han drog slutsatsen att lösningen var att återvända till det rena islam, om nödvändigt med våld.⁴⁸

Den nuvarande saudiska staten skulle inte ha uppstått så lätt om inte ibn Saud hade ställt in sig hos Ikhwan (Brödernas) armé. Med början 1912⁴⁹ blev Ikhwan beduiner som accepterade wahabismens grunder och övergav sin livsstil för att bo i Hijrah, som hade byggts av ibn Saud. Ikhwan piskade alla som avslöjades med att förhålla sina religiösa plikter.⁵⁰

43 Kepel, *op cit*, s 279-280.

44 Napoleoni, *op cit*, s 119.

45 Kepel, *op cit*, s 279-280.

46 Napoleoni, *op cit*, s 160.

47 D Holden och R Johns, *The House of Saud*, London: Sedgwick & Jackson, 1981, s 1-7.

48 R Lacy, *Saudiernas rike*, Askild & Kärnekull, 1984, s 59.

49 Holden och Johns, *op cit*, s 69.

50 Madawi, *op cit*, 57-59.

Men brittiskt stöd spelade också en avgörande roll för att besegra Sauds rivaler.⁵¹ När ibn Saud hade betvingat alla motståndare började Ikhwan bli en utmaning. 1926 fanns det så många som 100 Ikhwanbosättningar över hela landet med förmåga att mobilisera 50-60.000 beväpnade män, så de var verkligen ett hot. Följaktligen slogs Ikhwan under de följande två åren ner i en rad slag. Ännu en gång visade sig motoriserade förband som tillhandahölls av britterna vara till stor hjälp för att besegra Ikhwan.⁵² Brittiska flygvapnet spelade också en roll.⁵³

Efter dessa segrar utropade ibn Saud den 22 september 1932 kungadömet Saudiarabien.⁵⁴ För första gången i den moderna historien hade den islamistiska fundamentalismen byggt sig en stat. När puritanerna betvingade landet hade de iscensatt offentliga avrättningar av 40.000 personer och genomfört 350.000 amputationer – i ett land med fyra miljoner invånare.⁵⁵ Den 14 februari 1945 kom så det historiska mötet mellan Roosevelt och ibn Saud, då förhållandet olja-för-säkerhet inleddes.⁵⁶

Den 9 november 1953 dog ibn Saud. Kröningen av kronprins Saud gick smidigt.⁵⁷ Men 1954 ägde det rum ett isolerat myteri i armén. 1955 cirkulerade kommunistinspirerade broschyrer i Hasa. Monarkifientliga paroller återfanns till och med på palatsets väggar i Riyadh. 1956 strejkade arbetarna på Aramco i tre dagar. Strejken krossades skoningslöst, 200 arresterades och tre aktivister misshandlades till döds.⁵⁸ Det var under de dagar då Nassers arabiska nationalism och socialistiska idéer hade gripit tag i arabernas fantasier. Saudiarabien var inget undantag.

När Nasser besökte Riyadh i september 1956 i upptakten till Suezkriget dök tusentals upp för att välkomna honom.⁵⁹ Under Suezkrisen användes motvilligt saudisk olja för första gången som ett vapen. Det blev Sauds sista större beslut. I mars 1958 överlämnades makten till kronprins Feisal efter påtryckningar från USA.⁶⁰

Feisal genomförde en del sociala reformer. Slaveriet avskaffades. Undervisning av flickor framhölls. TV introducerades 1965. Men Feisal hindrade medvetet de väpnade styrkorna från att bli starka.⁶¹

Den saudiska dynastin stod i skuggan av nasserismen och hade svårigheter på grund av sina tomma skattkammare, och var ända till slutet av 1960-talet marginaliserad i arabvärlden. Men det arabisk-israeliska sexdagarskriget visade sig bli en milstolpe eftersom det åtföljdes av nedgång för nationalismen och förebådade en uppgång för fundamentalismen.

Två faktorer fick en avgörande roll: för det första nationalisternas oförmåga att få till stånd meningsfulla sociala och politiska förändringar. För det andra en petrodollarrush utan motstycke. Mellan 1965 och 1975 steg Saudiarabiens BNP från 10,4 till 164,53 miljarder rialer.⁶²

Saudiarabien tjänade mer pengar än det kunde göra av med, vilket gjorde det möjligt för Feisal att överdådigt öka utbetalningarna av regeringens inkomster, stimulera affärsverksamheten och gynna handelsmännen. Medelklassen såg en möjlighet i systemet. Petrodollar förändrade inte bara öknens sociala och arkitektoniska utseende, utan nytillkomna miljardärer slöt nya band med det internationella kapitalet.

51 *Ibid*, s 43.

52 Halliday, *Arabia Without...*, s 57.

53 Madawi, *op cit*, s 69.

54 *Ibid*, s 71.

55 C Unger, *House of Bush House of Saud*, New York: Scribner, 2004, s 68.

56 *Ibid*, s 3.

57 Madawi, *op cit*, s 76-109.

58 Holden och Johns, *op cit*, s 183-188.

59 Madawi, *op cit*, s 116.

60 Halliday, *Arabia Without...*, s 55.

61 *Ibid*, s 56.

62 Madawi, *op cit*, s 120.

Vartefter petrodollar under de följande 20 åren strömmade in, så investerade grovt räknat 84.000 ”ytterst välbeställda” saudier häpnadsväckande 860 miljarder dollar i amerikanska företag.⁶³ Den Texasbaserade familjen Bush gagnades avsevärt av de saudiska investeringarna.⁶⁴ Oljan fick en ny roll i saudiernas internationella politik. Oljevapnet som användes under det arabisk-israeliska kriget 1973 stärkte bilden av Saudiarabien som företrädare för den arabiska saken. Men det irriterade Washington. I januari 1975 hotade Kissinger att använda militärt våld om ”den industrialiserade världen faktiskt skulle strypas” som ett resultat av oljeembargot.⁶⁵

Gnisslet mellan USA och Saudiarabien blev tillfälligt. I själva verket blev det en möjlighet att tänka om. Redan i mars 1974 var saudiernas hot att lämna OPEC centralt för att hålla nere priserna⁶⁶ och visa Saudiarabiens förpliktigande gentemot imperialismen.

Den 25 mars 1974 mördades Feisal. Hans bror Khalid blev kung. När han installerades genomgick ekonomin underverk. 1975 var inkomsten per capita 6.806 miljoner dollar. Den andra utvecklingsplanen förutsade utgifter på den hisnande siffran 141.000 [miljarder] dollar.⁶⁷ Under Khalids regeringstid 1975-1982 började motsättningarna mellan den islamska fasaden och rikedomarna komma i dagen. Två händelser symboliserade det. Prinsessan Mishaal rymde för att gifta sig med en älskare, Muhalla. De fångades när de försökte fly från Saudiarabien. Båda blev halshuggna. Den 20 november 1979 togs Stora moskén som gisslan av beväpnade män under ledning av Juhaiman bin Muhammad Utaibi. Hans svåger Abdullah al-Qathani tillkännagav i högtalarna att han var den Mehdi man väntade på. Det blodiga dramat kostade hundratals liv och slutade den 5 december när Juhaimans gäng gav sig eller utplånades.⁶⁸

Regionalt spelade saudierna en ännu viktigare roll som USA:s allierade. De finansierade generöst Irak under dess krig med Iran. Saudiarabiens ekonomiska hjälp uppgick till 25,7 miljarder dollar.⁶⁹

De finansierade Mujahedins kamp mot Röda armén i Afghanistan. Efter Khalids död på 1980-talet efterträddes han av Fahad. Men han var inte lika lyckosam. Oljepriserna sjönk. Det hade blivit en period av åtstramning. För första gången sedan 1972 höjdes 1985 priset på elektricitet och bensin med 70%. Vanliga saudier blev ilska över den plötsliga höjningen. Och befolkningsexplosionen med en takt på 3,6 gjorde att kungen kände sig pressad. Det inleddes en saudisering. Islam glömdes bort. Utvisningen av illegala immigrantarbetare innebar att 300.000 vräktes under 1985-1986.⁷⁰

Det började uppstå sociala och ekonomiska sprickor. Den rika eliten bestod av en snäv krets av kungligheter, stamädlingar, en klass av kommersiellt framgångsrika utbildade saudier. Medelklassens ungdomar blev arbetslösa och besvikna. En del av dem identifierade sig med Usama.⁷¹

Den 2 augusti 1990 invaderade Irak Kuwait. Mer än 50.000 amerikanska trupper anlände, och det ledde till en intensiv debatt. De centrala frågorna var: kan saudier ta emot icke muslimsk hjälp mot muslimer? Kan en sådan regering vara islamsk? Doktor Safar al-Hawalis inspelade tal och Riyadh-universitetets Salman al-Awdahs föreläsningar började få åhörarmassor. Den 6 november 1990 bröt 45 kvinnor mot förbudet att köra bil i Riyadh. Den religiösa polisen kallade dem ”kommunistiska horor”. Islamska lärda skyllde handlingen på närvaron av amerikanska trupper som hade med sig en västlig kultur. Grupper med förbindelser till bin Ladin, Råd- och reformkommittéerna, framträdde som verkliga oppositionsgrupper. 1996 exploderade bomber nära en amerikansk militär beskickning i Riyadh vid al-Khobartornen och dödade amerikaner.

63 Unger, *op cit*, s 28.

64 *Ibid*, s 295-298.

65 Holden och Johns, *op cit*, s 373.

66 Madawi, *op cit*, s 141.

67 Holden och Johns, *op cit*, s 390-396.

68 *Ibid*, s 511-526.

69 Madawi, *op cit*, s 157.

70 *Ibid*, s 150-152.

71 *Ibid*, s 154.

2000 kapades ett saudiskt flygplan på väg till London av två saudier. Deras krav var skolor, sjukhus, social service.⁷² Efter att ha undanröjt den sekulära oppositionen på 1950-talet ställdes familjen Saud nu inför religiösa fanatiker som de daltade med och fortfarande daltar med över hela den muslimska världen. Dessa fanatiker pekar på korrruptionen av familjen Saud och ser en ytterligare islamisering av samhället som en lösning på alla misshälligheter. Men en halvt officiell beskrivning av landet låter så här: ”Dagens Saudiarabien är en av de största marknadsekonomierna i Mellanöstern. Det finns ingen valutakontroll och inga socialistiska dogmer. Betoningen ligger på den privata sektorn och man uppmuntrar dagligdags ett ökat inflytande för den. Det beror kanske på den islamska lära som är förhärskande i kungadömet. Islam föreskriver att all rikedom ägs av Gud, och den enskilda människan är ett ombud som anförtros delar av dessa rikedomar och sedan hålls ansvarig för hur han eller hon använder dem.”⁷³

Den saudiskt utformade fria marknaden är som bäst inom medieindustrin där, för att låna Sreberny's fras, ”Musse Pigg, Spice Girls och Koranen [bokstavligt talat] kolliderar”.⁷⁴ I kölvattnet efter det första Gulfkriget ägde det rum en TV-revolution vad gäller antalet tillgängliga TV-kanaler. Sreberny säger att Gulfkriget (1990) förde med sig dygnetruntbevakning av CNN, som hittade en ivrig publik och skapade tryck för förändringar inom den regionala medieindustrin. De saudiska kungarna var inte pionjärer men bland de första att starta privata TV-kanaler. Den Londonbaserade MEBC, senare MBC, och den Rombaserade Orbit var bland de första privata kanalerna att spridas på etern i Mellanöstern. Orbit, som finns tillgänglig som krypterad kanal som kräver en avkodare, avstod från BBC Worlds arabiska kanal eftersom den visade ”Death of Principle [Principernas död]”.⁷⁵ På samma sätt stängdes Al Ra'is av. Men Star Academy sändes av LBC-Sat, där den saudiske prins Talal är delägare.⁷⁶ Saudiarabien är den viktigaste konsumenten av egyptiska TV-filmer. Följaktligen tvekar egyptiska filmer att ta upp frågor som är känsliga för den saudiska staten.⁷⁷

I saudiskt finansierade projekt går det inte att visa ”drinkar” eller kyssar. En egyptisk kommentator kallar det ”beduinisering av den arabiska kulturen”. Den andra sidan av den kultur som förmedlas är jihadiferingen. Hizbollahs Al-Manar TV är det främsta exemplet. Men Hamas, muslimska brödraskapet, Islamska Jihad och en hel rad salafistiska grupper driver antingen TV-kanaler eller webbplatser. I sin tur smörjs den förmedlade, virtuella jihadistiska världen till stor del av petrodollar.

Slutsats

Det är svårt att slå fast en enda allomfattande definition som definierar det politiska islam. Trots dessa svårigheter kan man vara överens om att islamister planerar att genomdriva sin agenda med våld om det behövs. Deras tillväxt under de tre senaste årtiondena beror på flera faktorer varav de flesta nämnts i denna uppsats, men det går bara att analysera detta fenomen genom att betrakta det i sitt historiska sammanhang.

Lika viktigt är det att förstå det politiska islams politiska ekonomi. Det är uppenbart att islamisterna marginaliserades så länge det fanns livskraftiga vänster/nationalistiska alternativ. De fyllde det tomrum som lämnades efter vänstern/nationalisterna i Mellanöstern. Under sin tillväxt har islamisterna fått hjälp att nå sin nuvarande ställning med hjälp av ett öppet eller dolt imperialistiskt beskydd eller ingripande. Dessutom är inte imperialismen i konflikt med fundamentalismen. Washington och dess allierade bekämpar bara den del av fundamentalismen som har gått ”snett” eller hamnat utanför dess

72 *Ibid*, s 165-185.

73 H Yamani, *To be A Saudi*, London: Janus, 1997, s 20.

74 A Sreberny, ”Television, gender and democratization in the Middle East”, i James Curran och Myung (red), *De-Westernising Media Studies*, London/New York: Routledge, 2000, s 63.

75 *Ibid*, s 63-71.

76 M Kraidy, ”Reality TV and Politics in the Arab World”, i P Chakravartty och Y Zhou (red), *Global Communication: Towards a Transnational Political Economy*, Rowman and Littlefields, 2008, s 189-199.

77 K Hafiz, *Mass Media, Politics and Society*, New York: Hampton, 2001, s 8-9.

kontroll. Usama/Hamas/Hizbollah utgör ett Frankenstein-monster. Förhållandet mellan Saudi-arabien och USA är gott. Alltså klarar tesen om en ”sammandrabbning mellan civilisationer” knappast en test.